

HANNA MALINOWSKA
Bydgoszcz

WIELKA SOCJALISTYCZNA REWOLUCJA PAŹDZIERNIKOWA W PROGRAMACH I PODRECZNIKACH HISTORII SZKÓŁ POLSKICH W LATACH 1944–1977

Zwycięstwo Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej, będące głównym wydarzeniem XX wieku, radykalnie zmieniło układ sił politycznych na świecie, zapoczątkowując epokę przejścia od kapitalizmu do socjalizmu. Ważność i doniosłość tej problematyki stawia określone wymagania przed szkolnictwem.

Zadaniem niniejszego artykułu będzie prześledzenie tych epokowych wydarzeń w programach i podręcznikach szkolnych Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Analiza porównawcza treści programów nauczania i podręczników historii szkół podstawowych i średnich dotyczących tematu: „Wielka Socjalistyczna Rewolucja Październikowa” pozwoli na ustalenie określonych prawidłowości w zakresie omawiania tej problematyki. W szczególności idzie o udzielenie odpowiedzi na pytanie, jakie treści polityczne dominowały w założeniach programowych związanych z nauczaniem tego tematu.

Historiografia polska wyróżnia w rozwoju politycznym PRL cztery zasadnicze okresy: lata 1944–1948, 1949–1955, 1956–1970 oraz czas po 1970 roku. Stąd powyższa problematyka będzie analizowana w wyżej wymienionych przedziałach czasowych.

Ze względu na trudności w dotarciu do niektórych programów i podręczników niniejsza analiza zostanie ograniczona jedynie do dostępnych materiałów. Należy przy tym podkreślić, że nawet tak kompetentna instytucja, jak Biblioteka Ministerstwa Oświaty i Wychowania w Warszawie nie dysponuje pełnym zestawem programów i podręczników historii.

1. Założenia teoretyczne programów nauczania i podręczników szkolnych

Programy nauczania i podręczniki szkolne stanowią całość określoną przez założenia istniejącego systemu nauczania, który z kolei uwarunkowany jest przede wszystkim istniejącym ustrojem społeczno-politycznym, stanem rozwoju nauki i techniki oraz panującymi teoriami pedagogicznymi. Zmienność funkcji podręcznika w zależności od określonych czynników to jedna ze spraw omawianych w literaturze. Została ona poruszona między innymi w pracach Cz. Maziarza¹, J. Zborowskiego² i T. Parnowskiego („... funkcja podręcznika jest wykładnikiem rozumienia funkcji szkoły i dojrzałości procesu dydaktycznego”)³. Zagadnienie funkcji, jakie powinien spełniać podręcznik w ramach nowoczesnego systemu dydaktycznego, zostanie omówione niżej.

Treść podręcznika uzależniona jest od programu, ten zaś posługuje się świadomym

doborem materiału, co decyduje zarówno o treści, jak i o proporcjach w obrębie wiedzy zawartej w podręczniku⁴. Program nauczania jest podstawowym dokumentem określającym dobór i układ treści rzeczowych dla podręczników. Każdy program nauczania ustala, jakie wiadomości, umiejętności i nawyki uczniowie mają opanować oraz w jakiej kolejności⁵. Program nauczania jest formowany co najmniej z dwóch punktów widzenia:

- a) stanowi wyraz politycznego i światopoglądowego skonkretyzowania zadań, jakie w obrębie danego przedmiotu nauczania nakłada społeczeństwo na swój system oświatowy i kulturalny,
- b) określa dobrany celowo zasób wiedzy uwzględniając możliwość percepcji tej wiedzy na danym poziomie nauczania.⁶

Ponieważ zmienia się i bogaci nasza wiedza o świecie, zmianom ulegają również programy nauczania. Obserwacja tych zmian na przestrzeni trzydziestolecia pokazuje, iż rytm innowacji programowych wymaga od podręczników korektur niemal co parę lat. Wynika z tego, że podręczniki są przystosowywane do aktualnych programów nauczania niemal permanentnie. Jest to jeden z podstawowych powodów braku długofalowej pracy nad doskonaleniem podręczników oraz niemożności wprowadzenia do procesu ich powstawania prac naukowo-badawczych. W ostatnich latach podstawowe zmiany programów nauczania miały miejsce w roku 1961 i w latach następnych, ostatnio w 1974 r. Obecnie zaś system szkolny przeobraża się na podstawie nowych koncepcji związanych z realizacją dziesięciolatki. Natomiast zmiany cząstkowe są w naszej praktyce programowej niemal ustawiczne. One to właśnie poważnie utrudniają prace nad doskonaleniem podręczników. Stała dążność do nadmiernej aktualizacji treści programowych w sprawach niezbyt zasadniczych sprawia, iż wychodzą nowe wydania podręczników bez doskonalącego całościowego ich ujęcia, a tylko z doraźnymi retuszami. Mimo, iż autor podręcznika jest zobowiązany przez program, ma on jeszcze pewną swobodę doboru treści, gdyż program określa je jedynie ogólnie i ramowo, a podręcznik ma je rozwinąć i nadać im postać szczegółową. Dla prawidłowego funkcjonowania procesu dydaktycznego niezwykle ważne jest takie opracowanie podręcznika, aby wszystkie założenia programowe mogły być dzięki jego wykorzystaniu w pełni zrealizowane.⁷

Podręcznikiem nazywamy „książkę szkolną, która zawiera wybór najważniejszych wiadomości o przedmiotach pewnej dziedziny wiedzy i jest ściśle związana z kursem i programem nauczania danego przedmiotu”. Podręcznik zawiera „.... najistotniejszą, uporządkowaną, zorganizowaną i naukowo zamkniętą treść nauczania zgodnie z programem danego przedmiotu...”⁸. Według W. Okonia „.... podręcznik stanowi podstawowe źródło wiadomości uczniów, przyczynia się zarazem do opanowania przez nich określonego zasobu umiejętności i nawyków”.⁹ T. Parnowski terminem „podręcznik” określa „publikację mającą spełnić celowo ukierunkowaną rolę kształcącą i światopoglądową...”¹⁰. Należy przy tym pamiętać, że podręcznik powinien zawierać tylko takie treści, które zawierają cechę prawidłowości naukowej.¹¹ Dobry podręcznik powinien spełniać następujące warunki:

- a) zawierać specyficzny dobór i charakter treści merytorycznej, określony przez odpowiednie zarządzenia normatywne;

- b) spełniać określone zadanie światopoglądowe detrminowane aktualnymi potrzebami życia i układem stosunków polityczno-społecznych;
- c) przedstawiać materiał zgodnie z przyjętymi zasadami i celami kształcenia;
- d) prezentować taki przekaz edytorski, który pomoże uczącemu się w przyswajaniu zawartości podręcznika.¹²

Podane wyżej zasadnicze warunki, jakie ma spełniać podręcznik, nie zależą od szczebla szkoły ani od przedmiotu nauczania, natomiast od tych czynników zależą jego funkcje. Cz. Kupisiewicz uwzględni następujące funkcje dydaktyczne: informacyjną, transformacyjną, badawczą, samokształceniową oraz kontrolno-oceniającą i korektywną.¹³ T. Parnowski zmniejsza ich liczbę, przyjmując jako podstawowe trzy funkcje podręcznika szkolnego: informacyjną, kształcącą i organizatorską. Funkcja informacyjna polega na przekazie wiedzy dobranej i usystematyzowanej oraz tak ujętej, aby pobudzała do dalszych poszukiwań. Funkcja kształcąca uwarunkowana jest wielorako, gdyż obejmuje takie postulaty, jak aktywizację postawy uczącego się, skłanianie go do samokształcenia oraz zbliżenie jego wiedzy do życia. Funkcja organizatorska natomiast polega na włączeniu podręcznika do procesu racjonalizacji nauczania przez podanie wskazówek metodologicznych oraz ułatwienie użytkowania podręcznika zarówno podczas lekcji, jak i przy używaniu innych pomocy dydaktycznych.¹⁴

Należy podkreślić, że w nauczaniu historii podręcznik jest najważniejszym środkiem pomocniczym, ułatwiającym wdrażanie uczniów do samodzielnej pracy. Pomaga on również nauczycielowi w realizacji zadań dydaktyczno-wychowawczych szkoły na podstawie materiału określonego przez program nauczania.¹⁵

2. Analiza porównawcza treści programów i podręczników z lat 1944–1948 w oparciu o temat: „Wielka Socjalistyczna Rewolucja Październikowa”

Programy nauczania i podręczniki szkolne z pierwszych lat kształtowania się władzy ludowej w PRL posiadają szczególnie unikalny charakter. Dla szkół podstawowych obowiązywały wówczas w nauczaniu historii trzy kolejno wydane po sobie w odstępach rocznych programy, tj.: „Plany godzin i materiały programowe na rok 1945/46 dla szkół powszechnych...”¹⁶, „Plany godzin i programy przejściowe na rok szkolny 1946/47 dla szkół powszechnych”¹⁷ oraz „Program nauki w ośmioletniej szkole podstawowej z 1947 roku”.¹⁸ Pierwsze dwa wyżej wymienione dokumenty potraktowały tematykę Rewolucji Październikowej, przewidzianą do realizacji w kl. VII, bardzo pobieżnie i ogólnikowo, przy czym program z 1945 r. jest jedynym powojennym programem historii dla szkoły podstawowej, w którym rewolucja nie znalazła się nawet w tytule określonego rozdziału, gdyż tytuł jego brzmi: „Jak lud carski obalił carat i ujął władzę w swoje ręce.”¹⁹ Przypuszczać należy, że daleko posunięta oszczędność w eksponowaniu tej problematyki wynikała w pierwszym rządzie ze stosunkowo niskiego stanu wiedzy historycznej na powyższy temat. Historiografia międzywojenna w Polsce nie zajmowała się Rewolucją Październikową, zaś w pierwszym roku po wojnie nie było czasu oraz kadry dla rozpracowania tej sprawy.

Nad ostatnim programem tego okresu warto zatrzymać się nieco dłużej. Otóż w 1945 r. na Ogólnopolskim Zjeździe Oświatowym, który odbył się w Łodzi, przyjęto następującą strukturę systemu szkolnego: 8-letnia szkoła powszechna oraz 3-lub

4-letnia gimnazjalna albo licealna.²⁰ Brak kadry, bazy i inne trudności sprawiły, iż 8-letnia szkoła powszechna nie weszła w życie w pierwszych latach po wojnie. Zrealizowano ją dopiero w 1961 roku.²¹ Do tego zaś czasu klasa VIII była pierwszą cyklu średniego.

W wydanym w 1947 r. programie nauki dla 8-letniej szkoły podstawowej znajdował się nowy rozkład materiału historii. Nauczanie tego przedmiotu przewidywano w klasach IV–VIII. W klasach IV i V miał być realizowany kurs propedeutyczny historii ojczyzny, natomiast w klasach VI–VIII kurs historii powszechnej z uwzględnieniem na jej tle historii Polski. Interesujący nas temat zamierzano realizować w ostatniej klasie cyklu podstawowego, której w praktyce nie było. Stąd nie wszędzie założenia programowe były wypełniane, ponieważ w części szkół realizowano je w klasie VII.²² Według programu z 1947 roku miano Rewolucję Październikową omawiać dokładniej niż w latach poprzednich, ale bez uwzględnienia takich zagadnień, jak: pierwsze dekryty władzy radzieckiej, wkład Lenina w organizację powstania zbrojnego oraz udział Polaków w rewolucji.

W latach 1945–48 interesująca nas problematyka była zawarta wyłącznie w programach szkoły podstawowej. Jedyne zachowane z tego okresu podręcznik wydany w 1948 r. pod redakcją N. Gąsiorowskiej i przeznaczony dla klasy VIII przedstawiał Rewolucję Październikową dosyć ogólnikowo i po trosze tendencyjnie. Wprawdzie za wodza bolszewików uznano w nim Lenina, ale jednocześnie szczególne zasługi w organizacji rewolucji przypisano Stalinowi, którego niewątpliwą zasługą w tym zakresie była obrona koncepcji budowy socjalizmu w jednym kraju i zdecydowane przeciwstawienie się rozwijanej przez Trockiego koncepcji tzw. permanentnej rewolucji. Trocki dowodził, iż w słabo uprzemysłowionym kraju budowa socjalizmu jest niemożliwa do urzeczywistnienia, dlatego należy odroczyć ją do czasu przewrotu rewolucyjnego w Europie zachodniej. Oczywiście Lenin również ostro krytykował koncepcje polityczne i posunięcia taktyczne Trockiego. W omawianym podręczniku bardzo lakonicznie scharakteryzowano też pierwsze dekryty władzy radzieckiej ograniczając się do stwierdzenia, że Lenin wysunął hasło natychmiastowego zawarcia pokoju oraz domagał się rozdziału gruntów między małorolnych chłopów.²³

3. Ewolucja treści programów i podręczników w latach 1949–1955 w zakresie tematu: „Wielka Socjalistyczna Rewolucja Październikowa”

W 1949 r. Ministerstwo Oświaty opracowało projekt programu nauczania w 11-letniej szkole ogólnokształcącej. Nauka historii została w nim ujęta w trzech cyklach: pierwszy dla klas III i IV, drugi dla klas V–VII oraz trzeci dla klas VIII–XI. Dwa pierwsze cykle przypadły na poziom podstawowy, natomiast trzeci cykl na poziom licealny.²⁴ Zgodnie z programem tematyka Rewolucji Październikowej miała być omawiana w klasie IV, a następnie powtarzana w o wiele szerszym zakresie w klasach VII i XI. Taki układ programowy obowiązywał w latach 1949–1955. Niekorzystne w nim było to, że uczniowie klasy IV rozpoczynający dopiero naukę historii i stojący na stosunkowo niskim poziomie rozwoju umysłowego, musieli uczestniczyć w percepcji szerokiego pod względem zakresu i złożonego materiału. Należy zresztą podkreślić, że w założeniach programowych dla wszystkich wymienionych klas interesujący nas temat potraktowano dosyć szeroko i dokładnie. O ile pierwszy z wymienionych programów z 1949 r.

zawiera mniejszą ilość haseł, ograniczając się do zagadnień najważniejszych, o tyle trzy kolejne programy z 1950,²⁵ 1951²⁶ i 1952²⁷ roku opracowane są bardzo szczegółowo.

Ogólnie dominującą tendencją w programach historii tego okresu jest przecenianie zasług Stalina dla przygotowania i przeprowadzenia rewolucji. Wynikało to oczywiście z panującego w tym czasie tzw. kultu jednostki, z czego zresztą już od 1954 roku programy zaczęły się powoli wyzwalać. Pozytywną stroną dokumentów programowych jest natomiast eksponowanie problematyki polskiej w postaci podkreślania wkładu Polaków w zwycięstwo rewolucji. Tematyka ta pojawiła się po raz pierwszy po II wojnie światowej w wymienionym już programie na rok 1952/53, w którym zresztą imiennie wyróżniono Feliksa Dzierżyńskiego. W bogatym materiale programowym uwzględniono na szczeblu nauczania podstawowego takie zagadnienia dotyczące bezpośrednio rewolucji, jak: okres dwuwładzy w Rosji, przygotowanie powstania zbrojnego, jego przebieg i znaczenie²⁸ zaś na poziomie średnim także i elementy teorii oraz praktyki rewolucyjnego ruchu robotniczego, jak np. podstawowe cechy rewolucji socjalistycznej, charakter państwa radzieckiego czy dyktatura proletariatu.²⁹

W 1954 r. Ministerstwo Oświaty wydało „Instrukcję programową i podręcznikową dla 11-letnich szkół ogólnokształcących na rok szkolny 1954/55.”³⁰ Zgodnie z programem³¹ treści przekazywane uczniom klasy IV były dostosowane do poziomu ich rozwoju intelektualnego, a poszerzenie i pogłębienie tematyki planowano dopiero w klasach VII³² i XI³³. Nowością omawianego programu było dość znaczne skrócenie haseł programowych z uwzględnieniem jednak wszystkich ważniejszych zagadnień interesującego nas tematu. Program ten obowiązywał również w roku szkolnym 1955/56. Bardzo zbliżone treści zawarte są także w programach dla techników³⁴ i liceów pedagogicznych³⁵ z 1955 roku.

Założenia programowe były rozszerzone przez dostosowane do nich treści podręczników szkolnych. Dla klasy IV obowiązywał wydany w 1951 roku podręcznik do historii Polski opracowany przez G. Missalową i J. Schoenbrenner.³⁶ Klasa VII bazowała na podręczniku J. Dutkiewicza, N. Gąsiorowskiej i H. Katza, który ukazał się drukiem w 1953 roku³⁷, a następnie był wznawiany z pewnymi poprawkami w 1954 i 1955 roku. Dla klasy XI opracowany został podręcznik pod redakcją Ż. Kormanowej.³⁸ Autorzy dwóch pierwszych podręczników nie ustrzegli się pewnych niedokładności w przedstawieniu interesującej nas problematyki Rewolucji Październikowej. W podręczniku dla klasy IV błędnie zinterpretowano przejęcie całej władzy w Rosji przez rady, traktując ten akt jako jeden z trzech dekretów.³⁹ W rzeczywistości zaś Lenin przedstawił Zjazdowi propozycję wydania dwóch dekretów: o pokoju i o ziemi, które zostały prawie jednogłośnie przyjęte. Nie było natomiast dekretu o władzy, lecz uchwała o objęciu władzy w terenie przez Rady Delegatów Robotniczych i Żołnierskich.⁴⁰ W podręczniku dla klasy VII opracowanym przez J. Dutkiewicza, N. Gąsiorowską i H. Katza znalazło się następujące wielce kontrowersyjne stwierdzenie: „Z pomocą rządowi przyszły jednostki znajdujące się w KC Partii, wrogo ustosunkowane do Lenina i jego polityki – Zinowiew, Kamieniew i Trock. Oni to zdradzili obozowi burżuazji plan i termin powstania. Mimo to jednak na pokonanie sił rewolucji było już za późno.”⁴¹ W rzeczywistości Kamieniew i Zinowiew sprzeciwili się rezolucji z 10 (23) października 1917 roku stwierdzającej, że istnieją już wszelkie warunki do rozpoczęcia powstania. Zalecali oni taktykę wyczeki-

wania, występowali przeciw leninowskiej koncepcji przerodzenia się rewolucji burżuazyjno-demokratycznej w socjalistyczną. 18 (31) października Kamieniew w imieniu swoim i Zinowiewa opublikował w piśmie „Nowaja Żyżn” oświadczenie, które ujawniło termin powstania.⁴² W żadnym z tych wydarzeń nie uczestniczył Trocki, stąd niesłuszne wydaje się być zaliczenie go do grona rzekomych zdrajców rewolucji. Oczywiście powyższe błędne sądy można ocenić z punktu widzenia dzisiejszego dorobku polskiej i radzieckiej historiografii.

Należy podkreślić, że wszystkie wymienione wyżej podręczniki opracowane są zgodnie z wytycznymi programów nauczania. Podobnie więc jak i one szczególnie eksponują niektóre partie materiału historycznego. Dotyczy to zwłaszcza przeceniania zasług Stalina poprzez szeroką analizę jego działalności, popartą cytatami z jego przemówień i publikacji. Nie umniejszając roli Stalina w czasie rewolucji i wojny domowej oraz w umocnieniu jedności partii i republik radzieckich, a następnie w budowie podstaw socjalizmu w ZSRR, należy stwierdzić, że w praktyce odchodził on od kolektywnych metod pracy. „W działalności Stalina wystąpiła rozbieżność między słowem a czynem, między teorią i praktyką. Prace jego zawierały słuszne marksistowskie tezy o narodzie jako twórcy historii, o roli Partii i jej Komitetu Centralnego jako kolektywnego kierownika, o pracy z kadrami, o rozwijaniu demokracji wewnątrzpartyjnej itd. W praktyce jednak Stalin nie przestrzegał tych marksistowsko-leninowskich tez, głosił on słusznie, z pozycji marksizmu, że niedopuszczalne jest wyolbrzymianie roli poszczególnej jednostki w procesie historycznym, w rzeczywistości zaś przyczyniał się do rozpowszechniania kultu własnej osoby.”⁴³ Dopiero około połowy lat pięćdziesiątych dokonano pewnych korekt odnośnie doboru treści interesującego nas tematu, zmniejszając ich zakres i czyniąc je zarazem bardziej przystępnymi.

4. Stopień zgodności programów nauczania i podręczników historii w zakresie tematu: „Wielka Socjalistyczna Rewolucja Październikowa” obowiązujących w szkolnictwie polskim na przestrzeni lat 1956–1970

W 1956 roku nastąpiły poważne zmiany w treściach programów i podręczników odnoszących się do interesującego nas tematu. Wprowadzone wówczas nowe elementy przetrwały w programach i podręcznikach szkolnych do lat ostatnich. Najbardziej charakterystycznie ilustruje te przemiany „Instrukcja programowa i podręcznikowa dla 11-letnich szkół ogólnokształcących na rok szkolny 1956/57”,⁴⁴ w której znajduje się nowy rozkład materiału historii dla szkoły podstawowej. W hasłach programowych dokładnie omówiono Rewolucję Październikową, podkreślając udział Polaków w tych wydarzeniach.

Zgodnie z wytycznymi powyższego programu opracowano nowy podręcznik do historii dla klasy VII, którego wydanie było wznawiane w latach 1956–59 i w kolejnych edycjach aktualizowane bieżącymi wydarzeniami. Autorami podręcznika byli J. Kwaśniewicz, J. Mężyk, J. Pawlik i K. Prochyra.⁴⁵

Interesujący nas temat we wszystkich trzech wydaniach podręcznika pozostał bez zmian. Autorzy zwięźle i przystępnie ujęli wszystkie najistotniejsze zagadnienia związane z Rewolucją Październikową. Poważnej rozbudowie uległa problematyka udziału Polaków w rewolucji, gdzie obok wcześniej już wspomnianego F. Dzierżyńskiego pojawiły się nazwiska nowe B. Wesółskiego, J. Marchlewskiego, K. Świerczewskiego

i K. Rokossowskiego. Podkreślano przy tym wybitne zasługi Feliksa Dzierżyńskiego, którego obwołano „Bohaterem Rewolucji Październikowej.”⁴⁶

Nowością w programie i podręczniku był następujący fakt: w poprzednich latach, tj. 1949–1955 postać Lenina była w programach i podręcznikach zawsze łączona ze Stalinem, natomiast w podręczniku z 1956 roku autorzy szczegółowo omówili działalność Lenina, wielkiego przywódcy zwycięskiej rewolucji proletariackiej. Autorzy poświęcili też dużo miejsca słynnej „Deklaracji praw narodów Rosji” wydanej 15 listopada 1917 roku przez rząd radziecki, która głosiła „... prawo każdego narodu do samookreślenia, aż do oderwania i utworzenia własnego państwa.”⁴⁷

Analizowane pozycje programowe i podręcznikowe wskazują wyraźnie, że przy doborze i układaniu ich treści autorzy kierowali się kryterium politycznym.

W 1957 roku Ministerstwo Oświaty wydało „Instrukcję programową dla szkół podstawowych na rok szkolny 1957/58”,⁴⁸ która zachowała moc obowiązującą do roku szkolnego 1962/63. Był to pierwszy powojenny dokument, zawierający wskazówki dla nauczyciela na temat realizacji programu. Czytamy w nim m. in.: „Opracowując dział Zwycięstwo Rewolucji Październikowej w Rosji i jej międzynarodowe znaczenie należy omówić osiągnięcia Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej i udział w niej Polaków, jak również jej wpływ na dalsze kształtowanie się stosunków społecznych i politycznych w krajach kapitalistycznych, podkreślając szczególnie rolę Lenina i partii komunistycznej.”⁴⁹ Uwagi te uległy zmianie w roku szkolnym 1959/60. W programie wówczas wydanym napisano, że: „Przy omawianiu Rewolucji Październikowej należy uwydatnić rolę partii bolszewickiej i jej przywódcy Lenina. W związku z tym należy wysunąć na plan pierwszy istotę dyktatury proletariatu, a w szczególności zdobycie władzy w państwie przez klasę robotniczą, kolejno zaś obronę państwa robotniczo-chłopskiego przed kontrrewolucją i obcą interwencją...”⁵⁰

Uszczegółowiona treść tego ostatniego programu znalazła się w podręczniku historii dla klasy VII H. Sędziwego, wydanym w 1959 roku⁵¹, a wznawianym w latach 1960–1961. Autor dokładnie omówił w nim przebieg rewolucji i działalność jej wodza, Lenina, szczególnie podkreślając jego wkład w przygotowanie zasady samookreślenia narodów. Przedstawił także trudności, z jakimi borykało się młode państwo radzieckie. Na koniec wiele miejsca poświęcił udziałowi Polaków w Rewolucji Październikowej.⁵² Zarówno dobór, jak i układ treści omawianego podręcznika był zgodny z wyżej wymienionymi programami i uwagami o ich realizacji.

W 1963 roku wszedł w życie w PRL „Program nauczania ośmioletniej szkoły podstawowej”⁵³, który zakładał realizację tematu „Wielka Socjalistyczna Rewolucja Październikowa” w nowopowołanej klasie VIII. Poszczególne hasła były bardzo zbliżone do treści programów obowiązujących w latach 1956–63,⁵⁴ natomiast uwagi o realizacji programu stanowiły ujednoczenie uwag z 1957 i 1959 roku⁵⁵.

Opracowany na tej podstawie nowy podręcznik pióra H. Sędziwego⁵⁶ był wiernym odbiciem wskazówek programowych. Nawet hasła poszczególnych podrozdziałów brzmią tu identycznie jak w programie. Omawiając wydarzenia mające miejsce w Rosji w czasie Rewolucji Październikowej, autor szczególnie uwypuklił działalność Lenina i udział Polaków w rewolucji. Charakterystyczne dla tego podręcznika jest wierne i jednocześnie bardzo zwięzłe przedstawienie interesującego nas tematu. Jest to także

nowum w stosunku do poprzednio analizowanych podręczników z lat pięćdziesiątych, które wybrane zagadnienia traktowały o wiele wnikliwiej, szerzej.

Zbliżony charakter miał kolejny podręcznik, opracowany w 1965 roku przez S. Szostakowskiego,⁵⁷ który omawianie problematyki Rewolucji Październikowej przeniósł do klasy VII. Poszczególne zagadnienia dotyczące interesującego nas tematu opracowane są zgodnie z programem nauczania. Autor szczegółowo omówił przygotowanie i wybuch powstania zbrojnego, wiele miejsca poświęcając „Tezom Kwietniowym”, udziałowi Polaków w rewolucji i analizie epokowych dekretów władzy radzieckiej.

Podobne przemiany treściowe w nauczaniu wiadomości o Rewolucji Październikowej zaszły po 1957 roku w szkole średniej. Akcenty położono tu także na wyeksponowanie problematyki roli Lenina w rewolucji, udziału w niej Polaków, analizy pierwszych dekretów władzy radzieckiej i „Deklaracji praw narodów Rosji”. Wydana wówczas „Instrukcja programowa dla liceów ogólnokształcących na rok szkolny 1957/58”⁵⁸ z niewielkimi poprawkami obowiązywała do 1964 roku. Interesująca nas tematyka ujęta została w rozdziale: „Wielka Socjalistyczna Rewolucja Październikowa” – początek nowej epoki.”⁵⁹ Program ten, znacznie krótszy od poprzednich, zawierał tylko podstawowe hasła, dzięki czemu wyraźnie akcentował najważniejsze wydarzenia 1917 roku. To samo dotyczy programów nauczania dla techników i liceów zawodowych, które były nieco bardziej skrócone w stosunku do odpowiedników z liceów ogólnokształcących.

Autorem wydawanego kilkakrotnie w latach 60-tych podręcznika dla klasy XI liceum ogólnokształcącego był wspomniany już wcześniej H. Sędziwy.⁶⁰ Książkę Sędziwego cechował wysoki poziom naukowy, a zawarty w nim materiał nauczania obejmował podstawowe fakty w ujęciu chronologicznym. Problematykę rewolucji autor omówił szczegółowo i dokładnie, zamieszczając bogaty materiał dotyczący „Tez Kwietniowych” Lenina i pierwszych dekretów władzy radzieckiej. Podkreślił również epokowe znaczenie Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej.⁶¹

Identyczne walory prezentował podręcznik dla III klasy techników, opracowany przez zespół pod redakcją H. Orskiego i L. Sternika,⁶² który obowiązywał od 1955 do 1968 roku. Autorzy wyeksponowali tu treści ideowo-wychowawcze, omawiając szczególnie te wydarzenia, które wpływały na kształtowanie postawy internacjonalistycznej uczniów, na budzenie uczucia przyjaźni wobec ludów walczących o wolność społeczną i narodową. Wiele miejsca poświęcili też działalności Lenina, ilustrując ją krótkimi cytatami z jego listów do Komitetu Centralnego SDPRR (b).⁶³

W 1965 i 1966 roku wydane zostały następne programy nauczania historii dla liceów ogólnokształcących, programy tymczasowe, które obowiązywały do 1970 roku. Wprowadzono w nich pewne poprawki dotyczące rewolucji. Zmieniono tytuł hasła głównego programu, który w nowym ujęciu brzmi: „Wielka Socjalistyczna Rewolucja Październikowa – początek nowej ery w dziejach ludzkości.”⁶⁴ Sformułowano nowe uwagi o realizacji programu, które podkreślały historyczne znaczenie Rewolucji Październikowej. Czytamy tam między innymi: „Centralnym zagadnieniem powszechno-dziejowym tego okresu jest zwycięstwo Socjalistycznej Rewolucji Październikowej w Rosji łącznie z bezpośrednimi i dalszymi międzynarodowymi jej skutkami...”⁶⁵.

Wydany w 1967 roku „Program nauczania technikum i liceum zawodowego”⁶⁶

uwzględniał wszystkie powyżej omówione zmiany treści programowych i był, łącznie z uwagami o realizacji, wierną kopią programu obowiązującego w liceum ogólnokształcącym.

Pomimo istniejącego w Polsce, szczególnie w szkolnictwie podstawowym i średnim, prymatu programu nad podręcznikiem, nowe wydania podręczników nie zawsze uwzględniały wszystkie zmiany programowe.⁶⁷ Obserwowane w latach 60 dążenie do aktualizacji treści programowych w sprawach niezbyt zasadniczych utrudniało proces doskonalenia podręcznika.

5. Wielka Socjalistyczna Rewolucja Październikowa w programach i podręcznikach szkolnych PRL w latach 1970–1977.

Lata 70-te przyniosły zmiany treści programowych i podręcznikowych zarówno szkół podstawowych, jak i średnich. W wydanym w 1970 roku nowym programie nauczania historii w szkole podstawowej⁶⁸, obowiązującym do dnia dzisiejszego, zawarto wnikliwą analizę problematyki, uwzględniając między innymi takie hasła, jak: „Manifest Piotrogrodzkiej Rady Delegatów Robotników i Żołnierzy do Polaków”. Tezy kwietniowe Lenina. Przełomowe znaczenie Rewolucji Październikowej w historii ludzkości. Udział Polaków w Rewolucji. Unieważnienie traktatów rozbiorowych przez władzę radziecką. Decydujące znaczenie Rewolucji dla odzyskania przez Polskę niepodległości...”⁶⁹.

Na podstawie nowego programu wyszło kolejne, zmienione wydanie podręcznika historii dla klasy VII⁷⁰. Autor S. Szostakowski zastosował się do zaleceń programowych i tematykę rewolucyjną przeniósł z klasy VIII do VII. Poszczególne zagadnienia dotyczące Rewolucji Październikowej opracowane zostały zgodnie z programem nauczania. Podręcznik Szostakowskiego zachowując dobry poziom naukowy, przedstawia trudne problemy komunikatywnym językiem.

W 1975 roku wszedł w życie nowy podręcznik historii dla klasy VII pióra J. Skowronka⁷¹, obowiązujący obecnie. Stanowi on wierne odbicie haseł programowych w zwięzłym i przystępnym opracowaniu. Autor zgodnie z uwagami o realizacji programu, podkreśla szczególne znaczenie działalności wodza Rewolucji Październikowej, Lenina oraz doniosłość zwycięstwa odniesionego przez bolszewików. Wiele miejsca poświęca też zagadnieniu: „Rewolucja Październikowa a niepodległość Polski.”⁷² Podręcznik Skowronka cechuje zwarty układ treści merytorycznych, których interpretację pozostawia się nauczycielowi i uczniom.

W 1970 roku nastąpiły również podstawowe zmiany programów nauczania dla szkół średnich. W wydanym wówczas „Programie nauczania liceum ogólnokształcącego”⁷³ poszczególne hasła programowe obejmowały następujące zagadnienia: „... Partia bolszewików z Leninem na czele organizatorem rewolucji proletariackiej. Leninowski plan zbrojnego powstania. Zdobycie władzy przez klasę robotniczą i ustanowienie dyktatury proletariatu. Pierwsze dekrety władzy radzieckiej: dekret o pokoju i dekret o ziemi, ich przełomowe znaczenie. Deklaracja praw narodów Rosji. Udział Polaków w Rewolucji...”⁷⁴.

W uwagach o realizacji programu podkreślano, że „...Zwycięstwo Rewolucji w Rosji łącznie z bezpośrednimi i dalszymi międzynarodowymi jej skutkami stanowiło zwrotny moment w rozwoju ludzkości i w decydującej mierze zaważyło na naszych losach.”⁷⁵

Bardzo zbliżone, chociaż nieco skrócone treści nauczania, zawierał wydany w 1971 roku program dla techników i liceów zawodowych.⁷⁶ Uwagi o realizacji programu brzmią w nim identycznie, jak w omawianym wyżej programie liceum ogólnokształcącego.⁷⁷

Zgodnie z powyższymi programami nauczania został opracowany przez R. Wapińskiego jednolity podręcznik dla III klas liceów ogólnokształcących i techników⁷⁸, obowiązujący do chwili obecnej. Od 1969 roku ukazało się kilka jego wydań, które uwzględniały zmiany treści programowych. Cały materiał opracowany jest bardzo syntetycznie. Wszystkie poruszane zagadnienia wiążą się z konkretnymi faktami historycznymi i w tym kontekście autor je przedstawia. Temat dotyczący Rewolucji Październikowej został podzielony na trzy podrozdziały, których tytuły brzmią następująco: „Partia bolszewicka w walce o przekształcenie rewolucji burżuazyjno-demokratycznej w proletariacką,”⁷⁹ „Zwycięstwo Rewolucji Październikowej,”⁸⁰ „Historyczne znaczenie Rewolucji Październikowej.”⁸¹ Niewątpliwie taki układ treści jest bardzo czytelny. Natomiast zagadnienia dotyczące przygotowania i przebiegu powstania zbrojnego w Piotrogradzie zostały w podręczniku przedstawione zbyt lakonicznie. R. Wapiński wnikliwie przeprowadził analizę pierwszych dekretów władzy radzieckiej, którą poparł trafnie wybranymi tekstami źródłowymi. Wiele miejsca też autor poświęcił udziałowi Polaków w rewolucji oraz historycznemu jej znaczeniu, podkreślając wpływ leninowskich zasad polityki narodowościowej na rozwój walki wyzwolenczej krajów zależnych i kolonialnych.

Chociaż w dalszym ciągu w naszym szkolnictwie obowiązują wyżej scharakteryzowane programy nauczania z początku lat siedemdziesiątych, w związku z planowaną reformą oświaty, której realizacja rozpocznie się w roku szkolnym 1978/79, już wcześniej podjęto prace nad nowymi programami powszechnej szkoły średniej.

W 1975 roku Instytut Programów Szkolnych wydał wstępną wersję programu historii dziesięcioletniej szkoły średniej.⁸² Realizację tematu rewolucyjnego przewiduje się tylko w klasie IX. Program ten charakteryzuje się w stosunku do poprzednich, znacznym skróceniem zawartych w nim treści. Hasła dotyczące Rewolucji Październikowej brzmią: „Przyczyny rewolucji i przebieg rewolucji. Powstanie Kraju Rad. Pierwsze dekrety władzy radzieckiej. Udział Polaków w Rewolucji i w walce o utrwalenie władzy radzieckiej. Znaczenie Rewolucji dla odzyskania niepodległości Polski.”⁸⁴ Szczególnie ważną nowością omawianego programu jest zwrócenie uwagi na kształtowanie nowych pojęć, które dotyczą stosunków społeczno-ekonomicznych i politycznych. Wymienia się tutaj między innymi takie pojęcia, jak: „...rewolucja burżuazyjno-demokratyczna, rewolucja socjalistyczna, zbrojna kontrrewolucja, interwencja zbrojna, dwuwładza, rady delegatów, polityczny system socjalistyczny, internacjonalizm proletariacki...”⁸⁴. Taki całościowy system pojęć ma w procesie poznania ogromne znaczenie, ponieważ umożliwia stopniowe przybliżenie uczniów do zrozumienia prawidłowości rozwoju społecznego.

6. Uwagi końcowe

Podsumowując można stwierdzić, że problematyka Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej przeszła w programach i podręcznikach szkół polskich z lat 1944–1977 znamiennej ewolucję. W latach 1944–48 tematyka Rewolucji Październikowej

w nauczaniu historii w Polsce prezentowała się stosunkowo skromnie, na co z pewnością wpływ miał niski stan wiedzy historycznej na powyższy temat. Od 1949 roku Rewolucja Październikowa zdobyła już sobie szersze prawa obywatelskie w szkole polskiej i tak jest do chwili obecnej. Ewolucji ulegają już tylko akcenty stawiane bardziej lub mniej na szczegółowe wydarzenia. W latach 1949–1955 programy i podręczniki, obok szczegółowego opisu przebiegu rewolucji, podkreślają decydujący udział w jej zwycięstwie osoby Stalina. W 1956 roku sytuacja ta uległa zmianie, dzięki czemu wydatniej podkreślona została działalność przywódcy partii bolszewickiej i wodza rewolucji oraz twórcy państwa radzieckiego Włodzimierza Lenina. W omawianym okresie rozbudowany został również problem udziału i wkładu Polaków w przygotowanie i przeprowadzenie rewolucji, zamarkowany już wcześniej w programach szkoły podstawowej z 1952 roku. Inne charakterystyczne momenty, które po raz pierwszy pojawiły się w latach 1956–1969 w programach i podręcznikach historii szkół polskich, to: akcentowanie przez władzę radziecką prawa narodów do samookreślenia oraz podkreślanie wpływu Rewolucji Październikowej na zradykalizowanie mas ludowych na całym świecie. Wszystkie przemiany jakie zaszły w programach i podręcznikach szkolnych po 1956 roku miały związek z upowszechnieniem się idei Lenina w świecie, wzrastającą samodzielnością partii komunistycznej w ruchu robotniczym oraz nasileniem się ruchów narodowo-wyzwoleńczych w byłych koloniach, które niejednokrotnie jako płaszczyznę ideową przyjmowały marksizm-leninizm.

Z punktu widzenia interesów Polski godny podkreślenia jest akcentowany w programach i podręcznikach szkolnych fakt wybitnego wkładu Polaków w dzieło przygotowania i przeprowadzenia rewolucji oraz utrzymania jej zdobyczy. Zaznajomienie uczniów z życiem i działalnością takich wybitnych postaci historycznych, jak: Feliks Dzierżyński czy Julian Marchlewski, sprzyja kształtowaniu u uczniów postawy patriotycznej i internacjonalistycznej. Udział Polaków w Rewolucji Październikowej jest chlubnym przykładem międzynarodowej solidarności sił postępowych w walce o wyzwolenie narodowe i społeczne.

Do tych zasadniczych treści w programach i podręcznikach wydanych po 1970 roku doszedł jeszcze jeden charakterystyczny moment zwracający uwagę na decydujące znaczenie Rewolucji Październikowej dla odzyskania niepodległego bytu przez państwo polskie po I wojnie światowej. Jest to wynik bezspornego dorobku polskiej historiografii wniesionego w badania nad problematyką Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej, do rozwinięcia których to badań przyczyniła się stale rosnąca przyjaźń i współpraca między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich.

Wszystkie obserwowane zmiany treści programów nauczania i podręczników szkolnych, a także obecnie całego systemu oświatowego zmierzają do tego, aby umocnić socjalistyczny charakter polskiej szkoły, zapewnić wychowankom naszych szkół wiedzę i poziom kultury odpowiedni do potrzeb naszej nowoczesnej gospodarki socjalistycznej, a równocześnie, aby kształtując postawę ideową, przekonania społeczne, poczucie moralne i obyczaje młodzieży, wychować ją na świadomych zadań i swego powołania budowniczych socjalizmu, bojowników o pokój i sprawiedliwość; gorących patriotów socjalistycznej Ojczyzny.

PRZYPISY

- ¹ Cz. Maziarz, *Rola podręcznika w kierowaniu samokształceniem*, Warszawa 1965.
- ² J. Zborowski, *Praca domowa ucznia szkoły średniej*, Warszawa 1972.
- ³ T. Parnowski, *Dyskusja nad tezami wydawnictwa „Volk und Wissen”*, październik 1970, s. 54.
- ⁴ T. Parnowski, *Merytoryczne i edytorskie problemy podręczników*, Warszawa 1976, s. 10.
- ⁵ Cz. Kupisiewicz, *Postawy dydaktyki ogólnej, wydanie trzecie poprawione i rozszerzone*, Warszawa 1976, s. 104.
- ⁶ T. Parnowski, *Merytoryczne...*, s. 19–20.
- ⁷ K. Sośnicki, *Ogólne założenia podręczników szkolnych*, Warszawa 1962, s. 13.
- ⁸ W. Kojs, *Uwarunkowania dydaktyczne funkcji podręcznika*, Warszawa 1975, s. 37.
- ⁹ W. Okoń, *Zarys dydaktyki ogólnej*, wyd. II, Warszawa 1965, s. 72.
- ¹⁰ T. Parnowski, *Merytoryczne...*, s. 9.
- ¹¹ K. Sośnicki, *op. cit.*, s. 61.
- ¹² T. Parnowski, *Merytoryczne...*, s. 24.
- ¹³ Cz. Kupisiewicz, *op. cit.*, s. 107–108.
- ¹⁴ T. Parnowski, *Merytoryczne...*, s. 23.
- ¹⁵ Cz. Szybka, *Dobór i układ treści w podręcznikach historii dla szkoły średniej*, Warszawa 1963, s. 71–72.
- ¹⁶ *Plany godzin i materiały programowe na rok szkolny 1945/46 dla szkół powszechnych i I-szej klasy gimnazjów ogólnokształcących*, Warszawa 1945, s. 135.
- ¹⁷ *Plany godzin i programy przejściowe na rok szkolny 1946/47 dla szkół powszechnych*, Warszawa 1946, s. 202.
- ¹⁸ *Program nauki w ośmioletniej szkole podstawowej*, Projekt, Historia, Warszawa 1947, s. 34–35.
- ¹⁹ *Plany godzin i materiały programowe...*, *op. cit.*, s. 135.
- ²⁰ M. Pęcherski, M. Swiątek, *Organizacja oświaty w latach 1917–1969*, Warszawa 1973, s. 16.
- ²¹ *Ibidem*, s. 25.
- ²² *Program nauki w ośmioletniej...*, *op. cit.*, s. 8.
- ²³ N. Gąsiorowska, *Historia dla klasy VII*, Warszawa 1948, s. 334.
- ²⁴ *Program nauki w 11-letniej szkole ogólnokształcącej*, Projekt, Historia, Warszawa 1949, s. 149.
- ²⁵ *Program nauki w 11-letniej szkole ogólnokształcącej*, Projekt, Historia, Warszawa 1950, s. 27–28.
- ²⁶ *Instrukcja programowa dla 11-letnich szkół ogólnokształcących na rok szkolny 1951/52*, *Historia*, Warszawa 1951.
- ²⁷ *Instrukcja programowa dla 11-letnich szkół ogólnokształcących na rok 1952/53*, Warszawa 1952.
- ²⁸ *Ibidem*, s. 54.
- ²⁹ *Ibidem*, s. 99–100.
- ³⁰ *Instrukcja programowa i podręcznikowa dla 11-letnich szkół ogólnokształcących na rok szkolny 1954/55*, *Historia*, klasy IV–VII, Warszawa 1954.
- ³¹ *Ibidem*, s. 10–11.
- ³² *Ibidem*, s. 33.
- ³³ *Ibidem*, klasy VIII–XI, s. 51–52.
- ³⁴ *Program nauczania historii dla techników*, Warszawa 1955, s. 37.
- ³⁵ *Instrukcja programowa dla liceów pedagogicznych na rok szkolny 1955/56*, Warszawa 1955, s. 36.
- ³⁶ G. Missalowa, J. Schoenbrenner, *Historia Polski*, *Materiały pomocnicze dla klasy IV, zeszyt II, okres 1795–1918*, Warszawa 1951.
- ³⁷ J. Dutkiewicz, N. Gąsiorowska, H. Katz, *Historia dla kl. VII*, *Podręcznik pod red. N. Gąsiorowskiej*, Warszawa 1953.
- ³⁸ *Historia Polski 1864–1945 pod. Ż. Kormanowej*, *Materiały do nauczania w kl. XI*, Warszawa 1953, wyd. 2.
- ³⁹ G. Missalowa..., *op. cit.*, c. 114.
- ⁴⁰ L. Bazylow, *Dzieje Rosji 1801–1917*, Warszawa, s. 672–673.
- ⁴¹ J. Dutkiewicz..., *op. cit.*, s. 219.
- ⁴² L. Bazylow, *Historia Rosji*, Wrocław 1975, s. 514.
- ⁴³ *Historia KPZR*, Warszawa 1960, s. 639–640.
- ⁴⁴ *Instrukcja programowa i podręcznikowa dla 11-letnich szkół ogólnokształcących na rok szkolny 1956/57*, *Historia*, klasy V–VII, Warszawa 1956, s. 22.

- ⁴⁵ J. Kwaśniewicz, J. Mężyk, J. Pawlik, K. Prochyra, H. Sędziwy, W. Spiechowicz, *Historia dla kl. VII*, Warszawa 1956.
- ⁴⁶ Ibidem, s. 100.
- ⁴⁷ Ibidem, s. 102–103.
- ⁴⁸ Instrukcja programowa dla szkół podstawowych na rok szkolny 1957/58, *Historia dla kl. V–VII*, Warszawa 1957.
- ⁴⁹ Ibidem, s. 10.
- ⁵⁰ *Program nauczania w szkole podstawowej*, Warszawa 1959, s. 287.
- ⁵¹ H. Sędziwy, *Historia dla kl. VII*, Warszawa 1959.
- ⁵² Ibidem, s. 128–129.
- ⁵³ *Program nauczania ośmioletniej szkoły podstawowej*, (Tymczasowy), *Historia dla kl. V–VIII*, Warszawa 1963.
- ⁵⁴ Ibidem, s. 41.
- ⁵⁵ Ibidem, s. 16.
- ⁵⁶ H. Sędziwy, *Historia dla kl. VIII*, Warszawa 1966.
- ⁵⁷ S. Szostakowski, *Historia dla kl. VIII*, Warszawa 1966.
- ⁵⁸ Instrukcja programowa dla liceów ogólnokształcących na rok szkolny 1957/58, *Historia dla kl. VIII–XI*, Warszawa 1957.
- ⁵⁹ Ibidem, s. 32.
- ⁶⁰ H. Sędziwy, *Historia dla kl. XI*, część pierwsza. Od Komuny Paryskiej do końca I wojny światowej, Warszawa 1961, wyd.
- ⁶¹ Ibidem, s. 170–179.
- ⁶² *Historia 1914–1945 dla kl. III techników*. Warszawa 1959.
- ⁶³ Ibidem s. 45–46.
- ⁶⁴ Program nauczania liceum ogólnokształcącego (klasy VIII–XI), Tymczasowy, Warszawa 1965, s. 138–139.
- ⁶⁵ Program nauczania liceum ogólnokształcącego, Klasy I–IV, Tymczasowy, *Historia*, Warszawa 1966, s. 74.
- ⁶⁶ Program nauczania technikum i liceum zawodowego, Tymczasowy, *Historia*, Klasy I–III, Warszawa 1967.
- ⁶⁷ Porównaj podręcznik H. Sędziwego, *Historia dla kl. XI* – wydanie z roku 1960 i 1964.
- ⁶⁸ Program nauczania ośmioklasowej szkoły podstawowej (tymczasowy), *Historia dla kl. V–VIII*, Warszawa 1970.
- ⁶⁹ Ibidem, s. 20.
- ⁷⁰ S. Szostakowski, *Historia dla klasy VII*, Warszawa 1971, wyd. VII zmienione.
- ⁷¹ J. Skowronek, *Historia dla klasy VII*, Warszawa 1975 r.
- ⁷² Ibidem, s. 289–291.
- ⁷³ Program nauczania liceum ogólnokształcącego, *Historia klasy I–IV*, Warszawa 1970.
- ⁷⁴ Ibidem, s. 28–29.
- ⁷⁵ Ibidem, s. 59.
- ⁷⁶ Program nauczania technikum i liceum zawodowego, *Historia dla klasy I–III*, Warszawa 1971, s. 19.
- ⁷⁷ Ibidem, s. 42.
- ⁷⁸ R. Wapiński, *Historia dla klasy III liceum ogólnokształcącego oraz dla klasy III technikum*, cz. 2, Warszawa 1974, wyd. 7.
- ⁷⁹ Ibidem, s. 116.
- ⁸⁰ Ibidem, s. 117.
- ⁸¹ Ibidem, s. 121.
- ⁸² *Historia. Wstępna wersja programu dziesięcioletniej szkoły średniej*, Instytut Programów Szkolnych, Warszawa 1975.
- ⁸³ Ibidem, s. 23.
- ⁸⁴ Ibidem, s. 25.

THE GREAT SOCIALIST OCTOBER REVOLUTION IN CURRICULA AND HISTORY SCHOOL-BOOKS IN POLISH SCHOOLS FROM 1944 – TO 1977

Summary

The epochal meaning of a victory of the Great Socialist October Revolution and a special sublime character of 60-th. year anniversary induced me to carry out a comparative analysis of content in curricula and history school-books that comes within the domain of a subject: "The Great Socialist October Revolution".

The purpose of this paper is to state some regularities on a large scale of teaching of the above mentioned problem in Polish People's Republic schools.

I analyse this problem conditioned by historical intervals, taking into the consideration four basic periods of time: 1944–1948, 1949–1955, 1956–1970, 1971–1977. I have based my analysis on all the available post-war school-books and curricula for teaching history and the latest items within a scope of didactic literature. In the first subsection I treat of a theoretical and didactic-educational assumptions of curricula and school-books, in particular with regard to interdependence between curriculum and text-book's contents. It is extremely important to work out such a text-book for a proper function of teaching methods because of the usage of this book all the assumptions could have been realized. A correlation degree of content in curricula and school-books within a domain of a subject that interests us has been the subject of the next following subsections.

I have analyzed curricula and history school-books in chronological order that were compulsory in grammar and secondary schools from 1944 – to 1977.

The problems of the great Socialist October Revolution had been presented rather inconspicuously in the first years of Polish People's Republic existence. On the other hand, it has been rightly placed towards the end of the forties.

Besides the scrupulous description of the Great Socialist October Revolution's source in the curricula and text-books of 1949–1955, they particularly expose parts which emphasize eminent contribution of Stalin in preparation and realization of victorious uprising.

In 1956 this situation had been changed and owing to those circumstances the leading activity of Włodzimierz Lenin, the leader of Bolshevik party and Revolution was emphasized. In this period of time the problem of participation of Polish People in the October Revolution was developed and stressed. Other characteristic problems that were presented for the first time in curricula and text-books of the years 1956–1970 were the following: emphasizing by Soviet authorities rights of all the nations to self-determination and stressing the influence of the October Revolution upon the radicalization of the large-scale character of the people all over the world.

The seventies have brought some changes in the curriculum and text-books contents stressing the crucial meaning of the first Soviet authorities' decrees: decisive meaning of the Great Soviet October Revolution in order to gain independence by Poland; the influence of Lenin's principles in the nationalistic policy upon the development of the war of liberation in subjugated countries and colonies.

ВЕЛИКАЯ ОКТЯБРЬСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕВОЛЮЦИЯ В ПРОГРАММЕ И УЧЕБНИКАХ ИСТОРИИ В ПОЛЬСКИХ ШКОЛАХ В 1944—1977 гг.

Резюме

Историческое значение победы Великой Октябрьской Социалистической революции и особенно торжественный характер чествования её 60-летия стали причинами проведения сравнительного анализа программы обучения и содержания учебников истории в польских школах в области темы Великая Октябрьская Социалистическая революция.

Целью настоящей работы является установить некоторые закономерности в пределах обучения этой проблематике в польских школах.

Вопрос этот решается в исторически обусловленных временных пределах, которые выделены следующим образом: 1) 1944—1948 гг.; 2) 1949—1955 гг.; 3) 1956—1970 гг.; 4) 1971—1977 гг.

Работа проводится на материале всех доступных послевоенных учебников и программ обучения истории, а также учитывает новейшую литературу из области дидактики.

В первой части разработаны теоретические воспитательнообучающие предпосылки программы обучения и школьных учебников с особым учётом взаимообусловленности содержания программы и содержания учебников.

Для того, чтобы правильно функционировал дидактический процесс важна такая разработка учебника, которая помогает реализовать все предположения программы.

Степень соотношения содержания программы обучения и содержания учебника является предметом анализа очередных разделов работы.

Аналізу подверглись в хронологическом порядке программы обучения и учебники истории начальных и средних школ существовавшие в годы 1944—1977. Надо подчеркнуть, что в первые годы существования Народной Польши проблематика Октябрьской революции была разработана очень скрамно, но в конце сороковых лет заняла надлежащее ей место в польской школе.

В 1949—1955 гг. программа и учебники наряду с подробным отчётом хода Октябрьской революции выдвигает на первый план личность Сталина и подчёркивает его роль в подготовке и проведении победоносного вооружённого восстания. В 1956 году положение это изменилось и благодаря тому значительно была подчёркнута деятельность политического руководителя партии большевиков и вождя революции В. И. Ленина.

В это время расширено проблемы участия поляков в Октябрьской революции.

Другие вопросы, которые появились в программе и учебниках в 1956—1970 гг. это: подчёркивание советской властью равенства, нерушимости границ и права народов на самоопределение, влияние Октябрьской революции на сплочение народных масс всего мира.

70-годы принесли некоторые изменения в содержании программ и учебников, подчеркивая преломное значение первых декретов советской власти решающее значение Октябрьской революции в получении Польшей независимости, а также влияние ленинских принципов национальной политики на развитие борьбы за свободу зависимых и колониальных стран.